Є.П. Картузов *(Європейський університет, м. Київ, Україна)*

ВПЛИВ РИЗИКІВ І ЗАГРОЗ НА СТАН ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ

У статті викладено результати досліджень у сфері фінансової безпеки підприємств, визначено поняття небезпеки, загрози, безпеки, класифікацію загроз, способи розрахунку рівня фінансової небезпеки для підприємства тощо. Запропоновано можливі варіанти виявлення й оцінювання рівня загроз фінансовій безпеці підприємства.

Ключові слова: *безпека, економічна безпека, фінансова безпека підприємства.*
Форм. 3. Рис. 1. Табл. 1. Літ. 13.

Е.П. Картузов *(Европейский университет, г. Киев, Украина)*

ВЛИЯНИЕ РИСКОВ И УГРОЗ НА СОСТОЯНИЕ ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ

В статье изложены результаты исследований в сфере финансовой безопасности предприятий, определено понятие опасности, угрозы, безопасности, классификация угроз, способы расчета уровня финансовой опасности для предприятия и тому подобное. Предложены возможные варианты выявления и оценивания уровня угроз финансовой безопасности предприятия.

Ключевые слова: *безопасность, экономическая безопасность, финансовая безопасность предприятия.*

Y.P. Kartuzov *(European University, Kyiv, Ukraine)*

INFLUENCE OF RISKS AND THREATS UPON FINANCIAL SECURITY OF ENTERPRISES

The article presents the results of the research in the field of financial security of enterprises and defines the notions of hazard, threat, security along with the classification of threats and the means to calculate the level of financial danger for an enterprise etc. Possible variants of revealing and assesing the level of threats to financial security of an enterprise are offered.

Keywords: *security; economic security; financial security of an enterprise.*

Постановка проблеми. Як засвідчує досвід країн з розвиненою економікою, в умовах сучасного ринку постійно триває боротьба між суб'єктами підприємницької діяльності, але у зв'язку з тим, що підприємства мають різний економічний розвиток і фінансові можливості, виникають фінансові війни, головною метою яких є знищення конкурентів. Дедалі більше вітчизня-них підприємств, розуміючи потенційну небезпеку фінансової незахищеності своєї роботи й активів від посягань конкурентів, створюють окремі підрозділи, головною метою яких є захист інтересів підприємства у зовнішньому світі.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженню даного питання було приділено достатньо уваги з боку різних дослідників і вчених, що призвело до виникнення гострих суперечностей між ними. В Україні проблемі впливу ризиків і загроз на стан фінансової безпеки підприємств (ФБП) займаються Я.В. Белінська [1], І.А. Бланк [2; 3], К.С. Горячева [6], Л.І. Донець [4], А.А. Драга [5], М.М. Єрмошенко [6], В. Забродський [7], Л.А. Костирко [8], Г.С. Лень [9], В.А. Ліпкан [10], В.П. Пономарьов [11], А.О. Єпіфанов [12], В.В. Шликов [13] та інші. На сьогодні у світі не має спільної думки стосовно даного напрямку. Для глибшого розуміння впливу ризиків і загроз на стан фінансової безпеки

© Є.П. Картузов, 2012

підприємства необхідно з'ясувати зміст понять «небезпека» і «безпека», які тісно пов'язані із категоріями «загроза» і «ризик», що надасть можливість всебічно та повноцінно проаналізувати функціональні завдання служби фінансової безпеки на підприємстві.

Мета дослідження. Дослідження підходів до визначення поняття фінансової безпеки підприємства та засобів оцінювання даного критерію на основі світового досвіду для вітчизняних підприємств.

Основні результати дослідження. На рівні підприємства під *небезпекою* слід розуміти об'єктивно існуючу можливість негативного впливу на його функціонування, внаслідок чого йому може бути заподіяна шкода, яка навіть спроможна призвести до кризового стану або ліквідації чи поглинання іншою структурою.

В загальному значенні *безпекою* є такий стан об'єкта (підприємства), який здатний зберегти рівень розвитку в умовах руйнівного внутрішнього або зовнішнього впливів, це стан захищеності від негативного впливу якихось чинників внутрішнього і зовнішнього характеру, здатність в повній мірі протидіяти чинникам негативного впливу із зовнішнього середовища без залучення додаткових засобів і людей.

З цих двох понять випливає зміст *загрози* як конкретної і безпосередньої форми небезпеки або сукупності негативних чинників чи умов.

Щодо фінансової безпеки підприємства загроза як чинник руйнівної дії (*загроза фінансовій безпеці*) – це наявне чи потенційно можливе явище або чинник, який створює небезпеку для реалізації фінансових інтересів підприємства та не дає можливості виконувати на належному рівні роботу згідно домовленостей [6].

До внутрішніх небезпек і загроз, що впливають на фінансову безпеку, відносяться навмисні або випадкові помилки менеджменту у сфері управління фінансами підприємства, пов'язані з:

1. Вибором стратегії підприємства.

2. Управлінням й оптимізацією активів і пасивів підприємства (розробка, впровадження і контроль управління дебіторською й кредиторською заборгованостями, вибір інвестиційних проектів і джерел їх фінансування, оптимізація амортизаційної й податкової політики).

До зовнішніх загроз можна віднести:

1. Скупку акцій, боргів підприємства небажаними партнерами чи підставними компаніями.

2. Наявність значних фінансових зобов'язань у підприємства (як великої кількості позикових засобів, так і великих заборгованостей підприємству).

3. Нерозвиненість ринків капіталу та їхньої інфраструктури;

4. Недостатньо розвинену правову систему захисту прав інвесторів і виконання законодавства.

5. Кризу грошової і фінансово-кредитної систем.

6. Нестабільність економіки.

7. Недосконаліть механізмів формування економічної політики держави.

Джерелами негативних впливів на фінансову безпеку підприємства можуть бути:

1. Свідомі чи несвідомі дії окремих посадових осіб і суб'єктів господарювання (органів державної влади, міжнародних організацій, підприємств-конкурентів).

2. Збіг об'єктивних обставин (стан фінансової кон'юнктури на ринках даного підприємства, наукові відкриття й технологічні розробки, форс-мажорні обставини тощо).

Залежно від суб'єктної обумовленості негативні впливи на фінансову безпеку можуть мати об'єктивний і суб'єктивний характер.

Об'єктивними обставинами вважаються такі негативні впливи, які виникають не з вини конкретного підприємства або його окремо взятих працівників.

Суб'єктивними вважаються такі негативні впливи, які виникають унаслідок неефективної роботи підприємства в цілому або окремих його працівників (насамперед керівників і функціональних менеджерів).

Отже, для забезпечення фінансової безпеки підприємства необхідно вирішити такі завдання:

- ідентифікація небезпек і погроз підприємству;
- визначення індикаторів фінансової безпеки підприємства;
- розробка системи моніторингу фінансової безпеки;
- розробка заходів, спрямованих на забезпечення фінансової безпеки підприємства (як в короткостроковому, так і в довгостроковому періоді);
- контроль за виконанням заходів, що відбуваються на підприємстві;
- аналіз виконання заходів, їх оцінювання, коректування;
- ідентифікація небезпек і загроз підприємству й коректування індикаторів залежно від зміни стану зовнішнього середовища, цілей і завдань підприємства.

Наведемо основні характеристики загрози фінансовій безпеці підприємства. По-перше, така загроза має об'єктивний характер і найбільш притаманна діяльності підприємства саме в умовах ринкової економіки. Вона супроводжує майже всі види фінансових операцій і напрямів фінансової діяльності будь-якого підприємства. Об'єктивний характер загрози фінансовій безпеці проявляється незалежно від того, враховується вона суб'єктами забезпечення фінансової безпеки чи ні.

Як об'єктивне явище загроза фінансовій безпеці є формою виразу суперечностей між фінансовими інтересами підприємства та його зовнішньо фінансовим середовищем.

Джерелом загроз є певні негативні чинники й умови функціонування фінансової системи підприємства: це може бути один чинник (умова) або їхня сукупність. Однак джерелом загрози є не негативний чинник, а його деструктивна дія на можливості реалізації конкретних фінансових інтересів підприємства і забезпечення його фінансової безпеки. Така негативна дія чинника має ймовірнісний характер, це обов'язковий атрибут будь-якої загрози фінансовій безпеці підприємства. В результаті негативного впливу загрози її дія наносить безпосередній або опосередкований збиток підприємству. Цей збиток може мати форму прямої втрати (втрату доходу, капіталу тощо) або непрямої (упущена вигода, зниження фінансової репутації підприємства тощо).

Слід також підкреслити ще одну особливість загрози фінансовій безпеці підприємства – це її непостійний характер, тому що загроза може змінюватися в процесі розвитку підсистеми забезпечення фінансової безпеки підприємства.

Суттєвою методологічною проблемою є з'ясування взаємозв'язку категорій «фінансовий ризик» і «загроза фінансовій безпеці».

Виходячи з аналізу цих категорій, можна вважати, що:

- ризик щодо загрози – категорія первинна, тоді як загроза – вторинна і випливає з ризику. Навіть можна сказати, що загроза – це конкретизований (виявлений) ризик;

- ризик – категорія загальна, неконкретна, це те, що ще не виявлено. Загроза це те, що виявлено, тобто категорія конкретна;

- ризик наявний завжди, коли є фінансова діяльність, тоді як загроза може бути, а може і не бути, виникає тільки за наявності певних умов;

- залежність між рівнями ризику і фінансової безпеки зворотна: чим вищий рівень фінансового ризику, тим нижчим є рівень фінансової безпеки і навпаки.

У науковій літературі наводиться навіть принцип «абсолютної» безпеки або «нульового» ризику, так званий принцип ALAPA (абревіатура від "as low as practically achievable", тобто «настільки низько, наскільки це є досяжним на практиці» [7].

Таким чином, співвідношення між категоріями «фінансовий ризик» і «загроза фінансовій безпеці» таке: загроза випливає з ризику, «виростає» з нього. Загроза «міститься» у ризику і лише за настання певних умов ризик перетворюється на конкретну загрозу.

Деякі автори пов'язують поняття економічної безпеки з категорією ризику [11]. Це правильна позиція і щодо фінансової безпеки, і щодо фінансового ризику. Використання категорії ризику дозволяє суттєво підвищити ефективність управління фінансовою безпекою підприємства, особливо на сучасному етапі становлення ринкової економіки в Україні.

Слід підкреслити, що категорія фінансового ризику стосовно забезпечення фінансової безпеки включає дві важливих складові, а саме:

1) виявлення й оцінювання (має експертний, імовірнісний характер);

2) управління фінансовим ризиком.

Останнє означає передбачення можливих критичних фінансових ситуацій для того, щоб попередити, мінімізувати наслідки ризиків.

Фінансовий ризик виступає насамперед як можлива небезпека невдачі дій, що вживаються стосовно забезпечення фінансової безпеки підприємства. З цього випливає, що головною метою управління фінансовими ризиками має бути забезпечення фінансової безпеки підприємства в процесі його функціонування і розвитку та запобігання зниженню його ринкової вартості. Саме у цьому положенні полягає методологічний зв'язок фінансового ризику і фінансової безпеки на рівні підприємства.

Загрози фінансовій безпеці дуже різноманітні і з метою їх повної і точної ідентифікації потребують певної класифікації. Найбільш повну класифікацію розробив І.О. Бланк, який визначив 10 ознак «загрози фінансовим інтересам підприємства»:

1) рівень фінансової діяльності;

2) функціональний вид фінансової діяльності;
3) об'єктну спрямованість;
4) характер проявлення;
5) джерела виникнення;
6) характер походження;
7) часовий період;
8) рівень імовірності реалізації;
9) розмір можливого збитку;
10) можливість передбачення [2].

Більш комплексною категорією слід вважати поняття «загроза фінансовій безпеці підприємства», оскільки цей вид загрози не тільки фінансовим інтересам, але й самому фінансовому стану, фінансовим технологіям та інструментам, ефективному й сталому розвитку фінансової системи підприємства.

Для виявлення й оцінювання рівня загроз фінансовій безпеці підприємства найбільш придатні такі методи аналізу: SWOT-аналіз, PEST-аналіз, SNW-аналіз, метод розробки сценаріїв розвитку подій. Розглянемо особливості їх застосування при виявленні й оцінюванні рівня загроз фінансовій безпеці підприємства.

Використання SWOT-аналізу як методу виявлення й якісного оцінювання рівня загроз фінансовій безпеці підприємства доцільне при оцінюванні поточного стану фінансової безпеки підприємства і виявленні загроз.

У нашому випадку *сильними сторонами* фінансової діяльності підприємства виступають позитивні внутрішні умови здійснення фінансової діяльності, *слабкими сторонами* – негативні внутрішні умови у вигляді внутрішніх загроз, *можливостями* – позитивні зовнішні умови здійснення фінансової діяльності, власне *загрозами* – негативні зовнішні чинники у вигляді зовнішніх загроз фінансовій безпеці.

При застосуванні SWOT-аналізу в процесі виявлення і визначення рівня загроз фінансовій безпеці слід мати на увазі, що найсуттєвіші загрози виникають тоді, коли негативний розвиток ситуації у зовнішньому середовищі підприємства накладається на слабкі сторони самого механізму управління ФБП, тобто у такому разі виникає негативний кумулятивний ефект. Найбільші потенційні можливості забезпечення належного рівня ФБП стають результатом наявності і сукупної дії позитивних чинників зовнішнього середовища і сильних сторін самого механізму управління фінансовою безпекою.

Використання SWOT-аналізу надає можливість також визначати стратегії дій щодо забезпечення фінансової безпеки підприємства. Для цього слід застосовувати відповідну матрицю (рис. 1).

На перетинах виявлених груп чинників формуються поля, які надають можливість обирати (розробляти) відповідну стратегію забезпечення ФБП.

Для цих полів характерні такі поєднання і типи стратегій:

1) ***поле ВСС-ЗМ*** – на цьому полі поєднуються внутрішні сильні сторони механізму управління фінансовою безпекою і позитивні зовнішні чинники. Тому цьому полю має відповідати стратегія підтримки і розвитку сильних сторін механізму управління ФБП у напрямі реалізації на конкретному підприємстві позитивних можливостей зовнішнього середовища;

2) ***поле ВСлС-ЗМ*** – на цьому полі поєднуються внутрішні слабкі сторони механізму управління ФБП з позитивними можливостями зовнішнього середовища. Тому це поле вимагає розробки і реалізації стратегії, яка має бути спрямована на подолання слабких сторін механізму управління ФБП підприємства за рахунок можливостей, які надає для нього зовнішнє середовище;

3) ***поле ВСС-ЗЗ*** – поряд із внутрішніми сильними сторонами механізму управління ФБП наявні і загрози з боку зовнішнього середовища. У такому разі потрібна стратегія використання сильних внутрішніх сторін для можливого подолання негативних впливів з боку зовнішнього середовища;

4) ***поле ВСлС-ЗЗ*** – «кризове поле», на якому поєднуються внутрішні слабкі сторони механізму управління ФБП із зовнішніми загрозами. У такому випадку необхідна стратегія, яка має бути спрямована як на подолання зовнішніх загроз, так і на усунення слабких місць у механізмі управління фінансовою безпекою, тобто внутрішніх негативних чинників.

		Зовнішнє середовище	
		Можливості: 1 2 ...	Загрози: 1 2 ...
Внутрішнє середовище	Сильні сторони: 1 2 ...	Поле ВСС-ЗМ	Поле ВСС-ЗЗ
	Слабкі сторони: 1 2 ...	Поле ВСлС-ЗМ	Поле ВСлС-ЗМ

Рис. 1. **Матриця використання SWOT-аналізу для виявлення і якісного оцінювання рівня загроз фінансовій безпеці** [6]

Для виявлення і якісного оцінювання рівня загроз фінансовій безпеці підприємства можна використовувати метод PEST-аналізу, який дозволяє виявляти загрози з боку зовнішнього середовища макрорівня.

Згідно з цим методом, такі загрози поділяють на чотири різновиди, які позначаються абревіатурою англійських літер PEST:

P (political and legal environment) – політико-правове середовище;

E (economic environment) – економічне середовище,

S (sociocultural envirionment) – соціокультурне середовище,

T (technological envirionment) – технологічне середовище.

У політико-правовому середовищі на рівень фінансової безпеки підприємства у перспективі впливають чинні форми і методи державного регулювання:

1) всіх фінансових ринків;

2) політика бюджетної підтримки окремих галузей і підприємств;

3) державна політика підготовки кваліфікованих фахівців;

4) політика залучення і захисту іноземних інвестицій;

5) законодавче регулювання процедур фінансової санації та банкрутства;

6) державні стандарти фінансової звітності підприємств.

Економічне середовище впливає і, відповідно, приховує загрози фінансовій безпеці підприємства через ті чи інші темпи розвитку економіки країни. Насамперед це стосується ВВП, національного доходу, темпів інфляції, балансу грошових доходів і витрат населення, динаміки валютного курсу, рівня кредитних ставок, рівня монетизації економіки, облікової ставки НБУ, наявності дефіциту державного бюджету, сальдо зовнішньоторговельного балансу тощо.

У соціокультурному середовищі на стан фінансової безпеки підприємства впливають чинники, які можуть мати негативний характер: освітній і культурний рівень працездатного населення, рівень підготовки фахівців з вищою освітою в галузі фінансової діяльності, ставлення населення до здійснюваних ринкових реформ.

Технологічне середовище найбільше впливає на стан фінансової безпеки через впровадження інновацій у технічні засоби управління, фінансові інструменти і технології.

У процесі проведення PEST-аналізу спочатку виявляються зовнішні загрози, а потім оцінюється їхній вплив на стан фінансової безпеки підприємства.

Рівень впливу позитивних або негативних чинників (загроз), дія яких відображається на рівні фінансової безпеки підприємства, за цим методом може оцінюватися за п'ятибальною системою. При цьому оцінка нейтральної позиції приймається за нульову. Ця позиція, як правило, відповідає середньогалузевим значенням того чи іншого чинника впливу (загрози) на рівень фінансової безпеки на аналогічних підприємствах. Такий підхід надає можливість вважати нейтральну позицію пороговим значенням рівня фінансової безпеки підприємства, мінімальним її рівнем, після якого підприємство опиняється у небезпечному фінансовому стані.

Тоді інші значення позиції будуть такими:

-2 – дуже низька позиція (стан фінансової безпеки), близька до банкрутства;

-1 – низька позиція;

0 – нейтральна позиція (пороговий або мінімальний рівень фінансової безпеки);

+1 – достатньо безпечна позиція;

+2 – абсолютно безпечна позиція.

За результатами якісної оцінки впливу внутрішніх загроз фінансовій безпеці підприємства складається матриця сильних і слабких позицій підсистеми забезпечення ФБП (табл. 1). У вигляді сукупності напрямків забезпечення фінансової безпеки використано перелік домінантних сфер загальної стратегії, наведений в працях І.А. Бланка [2] і М.М. Єрмошенко [6] стосовно обраного об'єкта дослідження – фінансової безпеки підприємства. При цьому оцінюється кожен наведений у табл. 1 чинник і виставляється оцінка за п'ятибальною системою: від -2 до +2 (як було показано вище).

У науковій літературі відомо декілька формул для кількісного визначення розміру збитку від дії загроз.

Так, В.В. Шликов пропонує застосовувати для цього коефіцієнт збитку K_y, який він обчислює за формулою:

$$K_y = ДВВ / Q_c, \quad (1)$$

де Q_c – обсяг власних ресурсів; $ДВВ$ – дійсна величина втрат, яка обчислюється за формулою:

$$ДВВ = ФЗ + ЗЗЗ + ЗВЗ, \quad (2)$$

де $ФЗ$ – фактичні збитки; $ЗЗЗ$ – затрати на зниження збитків; $ЗВЗ$ – затрати на відшкодування збитків [13].

Таблиця 1. **Матриця результатів проведення SNW-аналізу стану фінансової безпеки підприємства** [6]

Напрямки забезпечення фінансової безпеки підприємства і чинники, які аналізуються	Позитивні внутрішні чинники впливу на стан ФБП (оцінка)		Негативні внутрішні чинники (загрози) впливу на стан ФБП (оцінка)	
	Коротко строкові	Довго-строкові	Коротко строкові	Довго-строкові
I. Забезпечення росту дохідності власного капіталу підприємства:				
1.1. Тривалість операційного циклу підприємства.				
1.2. Методи ціноутворення на реалізовану продукцію.				
1.3. Співвідношення постійних і перемінних витрат.				
1.4. Сукупність використовуваних підприємством податкових пільг.				
II. Формування фінансових ресурсів підприємства:				
2.1. Рівень капіталізації чистого прибутку підприємства.				
2.2. Методи амортизації активів, які використовуються підприємством.				
2.3. Рівень кредитоспроможності підприємства.				
2.4. Швидкість оборотності капіталу.				
III. Забезпечення фінансової стабільності підприємства:				
3.1. Структура капіталу підприємства.				
3.2. Структура активів капіталу.				
3.3. Збалансованість і синхронність окремих видів грошових потоків підприємства.				
3.4. Розмір і склад поточних фінансових зобов'язань підприємства.				
3.5. Співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості підприємства.				
3.6. Забезпеченість підприємства власними оборотними активами.				
3.7. Тривалість фінансового циклу підприємства.				
IV. Забезпечення підприємства інвестиційними ресурсами:				
4.1. Рівень задоволеності інвестиційних потреб підприємства.				
4.2. Співвідношення обсягів реального і фінансового інвестування.				
4.3. Склад реальних інвестиційних проектів підприємства, що реалізуються, за рівнем дохідності.				
4.4. Сукупність інструментів портфеля фінансових інвестицій підприємства за рівнем дохідності.				
V. Нейтралізація фінансових ризиків підприємства:				

Закінчення *табл. 1*

5.1. Рівень диверсифікації фінансової діяльності і фінансових операцій підприємства. 5.2. Склад і розміри страхових фондів підприємства. 5.3. Склад кредитного портфеля підприємства за рівнем ризиків. VI. Інноваційне забезпечення діяльності підприємства: 6.1. Склад використовуваних підприємством фінансових інструментів і технологій та їх відповідність сучасному інноваційному рівню. 6.2. Рівень ефективності чинної організаційної структури фінансового менеджменту. 6.3. Рівень організаційної структури фінансових менеджерів підприємства. 6.4. Якість інноваційного менеджменту на підприємстві. VII. Антикризове управління підприємством: 7.1. Можливості скорочення фінансових потреб підприємства. 7.2. Можливості припинення неефективних видів фінансової діяльності і фінансових операцій. 7.3. Рівень фінансової безпеки операційної діяльності підприємства. 7.4. Якість антикризового управління підприємством.				

Погоджуючись із наведеними формулами, слід зауважити, що вони не враховують імовірність самої загрози. Тому краще у кількісному виразі визначати рівень самої загрози через розмір збитку від дії конкретної загрози фінансовій безпеці підприємства разом з імовірністю здійснення цієї загрози.

Це можна виразити такою математичною формулою:

$$P_{ФБП} = З_{ФБП} \times I_З, \qquad (3)$$

де $P_{ФБП}$ – рівень загрози фінансовій безпеці підприємства; $З_{ФБП}$ – розмір збитку від дії загрози; $I_З$ – імовірність настання загрози.

Розмір збитку від дії загрози доцільно розраховувати за формулою (2). Останній показник визначається експертним шляхом.

Після визначення загроз й оцінювання рівня їх впливу на рівень фінансової безпеки підприємства постає завдання їх нейтралізації.

Шляхами впливу з боку підсистеми управління фінансовою безпекою підприємства на нейтралізацію загроз можуть бути:

1) профілактика загроз, тобто зниження ризику виникнення загрози;

2) пом'якшення можливих наслідків від реалізації загроз.

Висновки й перспективи подальших розвідок. Сучасний етап розвитку суспільних відносин і конкурентна боротьба на ринку вимагає від підприємств швидкого реагування на зовнішній світ у цілому, а особливо на дії зовнішніх чинників у контексті загроз фінансовій стабільності і добробуту підприємства. Виконання навіть мінімальної кількості вищенаведених заходів дозволить контролювати ситуацію та своєчасного реагувати на можливість виникнення чи вже сформовані загрози, які можуть призвести до негативних наслідків.

Для профілактики загроз на підприємстві необхідно виконувати такі кроки:

- моніторинг та ідентифікація загроз, джерел і умов їх виникнення;
- прогнозування ситуацій, які сприятимуть реалізації загроз;
- пристосування підсистеми управління фінансовою безпекою підприємства до впливу потенційних і наявних загроз;
- професійна перепідготовка керівництва і персоналу.

Процес пом'якшення можливих наслідків від реалізації загроз включає такі елементи:

- планування дії об'єкта і суб'єкта фінансової безпеки на підприємстві у передкризовий період, перехід на засади антикризового управління фінансовою діяльністю,
- розробка і реалізація заходів оперативного реагування й послаблення дії наслідків реалізації загроз,
- підвищення рівня обізнаності персоналу щодо стану фінансової безпеки підприємства.

Перспективи подальших розвідок полягають у визначення фінансової безпеки підприємства, аналізі механізму управління фінансовою безпекою підприємства та розгляді методів оцінювання рівня фінансової безпеки підприємства.

1. *Белінська Я.В.* Теоретичні засади аналізу валютних ризиків // Актуальні проблеми економіки.– 2002.– №10. – С. 34–40.

2. *Бланк И.А.* Концептуальные основы финансового менеджмента. – К.: Ника-Центр, Эльга, 2003. – 448 с.

3. *Бланк И.А.* Управление финансовой безопасностью предприятия. – К.: Эльга, Ника-Центр, 2004. – 784 с.

4. *Донець Л.І., Ващенко Н.В.* Економічна безпека підприємництва: Навч. посібник для студентів вищих навч. закладів. – К.. 2008. – 239 с.

5. *Драга А.А.* Обеспечение безопасности предпринимательской деятельности. – М., 2008. – 304 с.

6. *Єрмошенко М.М., Горячева К.С.* Фінансова складова економічної безпеки: держава і підприємство: Наук. монографія. – К.: Національна академія управління, 2010. – 232 с.

7. *Забродский В., Капустин Н.* Теоретические основы оценки экономической безопасности отрасли и фирмы // Бизнес-информ.– 2008.– №15–16. – С. 35–37.

8. *Костирко Л.А.* Діагностика потенціалу фінансово-економічної стійкості підприємства: Монографія. – Луганськ: СНУ ім. В. Даля, 2004. – 240 с.

9. *Лень Г.С.* Методологія аналізу та запобігання фінансовим ризикам підприємства // Наукові праці НДФІ.– 2000.– №9. – С. 99–105.

10. *Ліпкан В.А.* Безпекознавство: Навч. посібник. – К.: Європ. ун-т, 2003. – 208 с.

11. *Пономарев В.П.* Концепция экономической безопасности предприятия // Бизнес-информ.– 2008.– №15–16. – С. 110–113.

12. Фінансова безпека підприємств і банківських установ: Монографія / За заг. ред. д-ра екон. наук, проф. А.О. Єпіфанова. – Суми.: УАБС НБУ, 2009. – 295 с.

13. *Шлыков В.В.* Комплексное обеспечение экономической безопасности предприятия. – СПб, 2007. – 138 с.

Стаття надійшла до редакції 26.03.2012.